

अध्ययन प्रतिवेदन

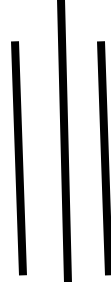
राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखराको डेरी तथा दानाको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली

प्रदेश तथा स्थानिय तहमा कार्यरत कृषि सेवा भेटेरिनरी/लापोडेडे/मत्स्य समूहका अधिकृतस्तर सातौ र आठौ तहका कर्मचारीहरूको लागि सेवाकालीन तालिमको आन्तरिक मूल्यांकन प्रयोजनको लागि तयार गरिएको

पेश गरिएको निकाय:

पशु सेवा तालिम केन्द्र, लगनखेल, ललितपुर

पेश गर्ने:

डा. सृजा वाग्ले, पशु चिकित्सक, भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, काभ्रे

डा. बबलु ठाकुर, पशु चिकित्सक, भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, नुवाकोट

डा. निशान्त शर्मा गेलाल, पशु विकास अधिकृत, भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, काभ्रे

मिति: २०८०/१०/०४

राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखराको डेरी तथा दानाको दोहोरो मार्ग
व्यवस्थापन प्रणाली

अध्ययन प्रतिवेदन

पेश गरिएको निकाय:

पशु सेवा तालिम केन्द्र, लगनखेल, ललितपुर

मिति: २०८०/१०/०४

परिच्छेद-१ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

पशु सेवा तालिम केन्द्र, लगनखेल ललितपुर कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, बागमती प्रदेश अन्तर्गतको निकाय हो। बागमती प्रदेशका १३ वटै जिल्लाका कृषक एवं प्रादेशिक र स्थानीय तहका पशुसेवासँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूको क्षमता एवं सीप विकास तालिम सञ्चालन गरी कृषकहरूको व्यवसायीकरण तथा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका स्थापित तालिम केन्द्रले स्थापना काल देखि नै आफ्नो कार्य विवरण अनुसारको विभिन्न तालिमहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ। सोही अनुरूप पशु सेवा तालिम केन्द्रको आयोजनामा मिति २०८० पौष १ गते देखि माघ ७ गतेसम्म ३५ दिने (३० कार्य दिने) तालिम सञ्चालन भइरहेको सन्दर्भमा सोही तालिमको अध्ययन अवलोकन भ्रमणका क्रममा कास्की जिल्ला लाम्पाटन पोखरा स्थित राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयमा जाने अवसर प्राप्त भएको थियो। विशेषतः उच्च प्रजनन मान भएका पशुहरूबाट विर्य सङ्कलन, परीक्षण, व्यवस्थापन र वितरणका माध्यमबाट स्थानीय पशुहरूको नस्ल सुधार गरी तिनीहरूको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने उद्देश्य यस कार्यालयको राखेको भएता पनि विगत लामो समय देखि डेरी र दानामा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली समेत अवलम्बन गर्दै आएको परिप्रेक्षमा डेरी र दानाको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीका विभिन्न आयामहरूका बारेमा जानकारी समावेश गरी यो प्रतिवेदन तयार पारिएको छ।

१.२ राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखराको परिचय

साविकको पशु विकास फार्म पोखरा र राष्ट्रिय पशु प्रजनन केन्द्र पोखरालाई नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार आ.व २०७५।७६ देखि एकीकृत गरी राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय नामाकरण गरिएको हो। आ.व २०१७।१८ मा न्युजील्याण्ड सरकारको सहयोगमा भेडा वृद्धि केन्द्रको रूपमा स्थापना

भएको साविकको पशु विकास फार्म पोखरालाई स्थानीय स्तरमा भेडी फार्मको नामले चिनिन्छ। वि.सं २०२६ सालमा यो फार्मलाई पशु विकास फार्म, पोखरमा परिणत गरियो र फार्ममा भेडाको अतिरिक्त भैंसी, बङ्गुर, कुखुरा तथा चरन विकास कार्यक्रम समेत सुरु गरियो। वि.सं २०३१ देखि २०३८ सम्म GIZ को सहयोगमा सञ्चालित गण्डकी अञ्चल कृषि विकास आयोजना अन्तर्गत फार्मका धेरै भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण गरिए र उन्नत पशुपन्छी, मेशिनरी औजार आदि समेत गरियो। हाल यो फार्म राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयको न्युक्विलयस हर्ड व्यवस्थापन शाखाको रूपमा रहेको छ र यस शाखाले उन्नत पशुपन्छीको बीउ, घाँसको बेर्ना उत्पादन गर्नुका साथै उन्नत प्रविधि हस्तान्तरण गर्ने कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ। यसैगरी साविकको राष्ट्रिय पशु प्रजनन केन्द्रको इतिहास हेर्दा वि.सं २००८ सालमा लाइभस्टक इम्प्रुभमेन्ट सेक्सन, सिंहदरबारको सुरु भएको पाइन्छ। त्यसबेला देखि बेलायतबाट छोटो सिङ हुने जातका जर्सी र ब्राउनस्वीस जातका गाई तथा साँढे नेपालमा ल्याई स्थानीय गाईहरूमा प्रयोग गरी वर्णशंकर बाच्छावाच्छीहरू उत्पादनबाट तिनीहरूबाट वंश सुधार गरी उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याइएको थियो। लाइभस्टक इम्प्रुभमेन्ट सेक्सनलाई आ.व २०२५।२६ सालमा कृत्रिम गर्भाधान आयोजनाको रूपमा त्रिपुरेश्वरमा स्थापना गरिएको थियो। पछि आ.व गर्भाधान आयोजनाको नाम २०४१।४२ सालमा त्रिपुरेश्वरबाट खुमलटारमा सारिएको कृत्रिम गर्भाधान आयोजनाको नाम २०५२।५३ सालमा रूपान्तरित भई कृत्रिम गर्भाधान शाखा बन्न पुग्यो जसलाई पुनः आ.व २०५८।५९ सालमा पोखराको लामपाटनमा स्थापना गरियो। यही पोखराको लामपाटन स्थित कृत्रिम गर्भाधान शाखालाई आ.व २०६१।६२ मा राष्ट्रिय पशु प्रजनन केन्द्र नामाकरण गरिएको थियो। नेपाल संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीमा प्रवेश गरेसँगै यस केन्द्रको नाम राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय कायम गरिएको छ।

१.३ विषय सन्दर्भ

नेपालको अर्थतन्त्रमा पशुपालन व्यवसायले उल्लेखनीय स्थान ओगटेको छ। नेपाल संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अङ्गीकार गरेसँगै हाल नेपालमा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तिनै तहका सरकारबाट कृषि तथा पशुपालन व्यवसायलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएका छन्। मुलुकको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा पशुपालन क्षेत्रले करिब ५.५८ प्रतिशत योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ भने कुल कृषिजन्य गार्हस्थ उत्पादनमा करिब २६ प्रतिशत योगदान रहेको देखिन्छ (पशु सेवा विभाग, २०७९।८०)। मुलुकका स्थानीय पशुहरूको नश्ल सुधार गरी पशुको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने उद्देश्यले संघीय सरकार अन्तर्गत पोखराको लामपाटन, सिराहाको लाहान र बाँकेको नेपालगञ्जमा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय सञ्चालनमा रहेका छन्। विदेशबाट आयातित वा स्वदेशमा उत्पादित उच्च प्रजनन मान भएका पशुहरूको व्यवस्थापन गरी कृत्रिम गर्भाधान कार्यका लागि गुणस्तरीय बिर्य उत्पादन, भण्डारण, व्यवस्थापन र वितरण नै राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय पोखराको प्रमुख उद्देश्य हो। कुल ५६ जना कर्मचारीको दरवन्दी रहेको यस कार्यालयमा हाल ४७ जना कर्मचारीहरूको दरवन्दी पूर्ति देखिन्छ भने कुल ९ पद रिक्त छन्। कार्यालयले आफ्ना नियमित कार्यक्रमका अलवा अतिरिक्त कार्यक्रमका रूपमा आ.व २०६०।६१ देखि दाना र डेरीमा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ।

दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न मिति २०६०।०३।१३ गते बसेको मन्त्रिपरिषद्को बैठकले कृषि फार्म/केन्द्रहरूको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम सञ्चालन कोष सम्बन्धी कार्यविधि, २०६० स्वीकृत गरी तत्कालीन समयमा सर्लाही नवलपुरको वृहत वागवानी केन्द्र, मकवानपुर हेटौँडाको मत्स्य विकास केन्द्र र पोखरा लामपाटनको पशु विकास फार्ममा अतिरिक्त कार्यक्रमका रूपमा कार्यक्रम लागू गर्ने र कार्यक्रम सञ्चालनको लागि

आवश्यक बजेट एक पटकको लागि ५ वर्ष भित्र फिर्ता गर्ने गरी शर्तमा बीउ पुँजी उपलब्ध गराउने निर्णय गरेको थियो। सोही कार्यविधि अनुसार राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय (तत्कालीन पशु विकास फार्म), पोखराले आ.व २०६०।६१ मा अतिरिक्त कार्यक्रम अन्तर्गत दाना र डेरीमा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापनका लागि रु २५,००,०००।— बीउ पुँजी प्राप्त भएकोमा कार्यालयले आ.व २०६१।६२ देखि आ.व २०६५।६६ सम्म प्रत्येक आर्थिक वर्षमा रु ५,००,०००।— फिर्ता गरी आ.व २०६५।६६ मा फिर्ता गर्नु पर्ने सम्पूर्ण बीउ पुँजी फिर्ता गरेको देखिन्छ। स्वीकृत कार्यविधिले अतिरिक्त कार्यक्रमबाट आर्जित आयमध्ये १५ प्रतिशत रकम छुट्याई नेपाल सरकारको सर्व सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने, २५ प्रतिशत रकम छुट्याई कार्य सञ्चालन कोषमा दाखिला गर्ने र आवश्यकता अनुसार खर्च गर्ने, ३० प्रतिशत रकम छुट्याई फार्म र केन्द्रको मर्मत सम्भार र स्टक सट्टामा प्रयोग गर्ने र ३० प्रतिशत रकम छुट्याई फार्म र केन्द्रका कर्मचारीको प्रोत्साहन रकमका रूपमा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरेको छ। यो प्रतिवेदन राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखरामा अतिरिक्त कार्यक्रमका रूपमा सञ्चालित दाना र डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन कार्यक्रमका विविध पक्षहरूको अध्ययन, अवलोकनका आधारमा तयार गरिएको छ।

१.४ उद्देश्यहरू

- ❖ राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखरामा सञ्चालित दाना र डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको अवधारणा, आवश्यकता र कार्यान्वयन अवस्थाका बारेमा विश्लेषण गर्ने,
- ❖ कार्यक्रमले पारेको प्रभावको समीक्षा गर्ने,
- ❖ कार्यक्रमको थप प्रभावकारिताका उपायहरूको पहिचान गर्ने।

१.५. अध्ययनको औचित्य

नेपाल संघीय शासन प्रणालीमा प्रवेश गरेसँगै हाल संघीय र प्रदेश सरकार अन्तर्गत विभिन्न पशुपन्छीका फार्महरू सञ्चालनमा रहेका छन्। फार्महरू फरक प्रकृति र उद्देश्य बोकेका कार्यालयहरू

भएका कारण प्रायः मानव वस्तीहरूभन्दा टाढा छुट्टै स्थानमा रहेका छन्। जैविक सुरक्षाका विधिहरू अवलम्बन हुने हुँदा मानिसहरूको आवतजावत पनि कम हुने गर्दछ। यस कारण पशुपन्छी फार्महरूमा काम गर्ने कर्मचारी एवं अन्य कामदारहरूबाट प्रभावकारी कार्य सम्पादन हासिल गर्न उत्प्रेरणा जरूरी देखिन्छ। त्यसैगरी फार्ममा रहेका पशुपन्छीहरूलाई दैनिक आहारा, वासस्थान, सरसफाई र उत्पादनका लागि निरन्तर बजेटको आवश्यकता हुँदा आर्थिक मन्दी वा अन्य कुनै प्रतिकूल परिस्थितिका कारण फार्मका लागि बजेट प्राप्त नभएको वा अपुग भएको अवस्थामा समेत पशुपन्छीको जीवन यापनका लागि आवश्यक बन्दोबस्त गर्न फार्म आफैले पनि आम्दानीको स्रोतको पहिचान गर्नु पर्ने तथ्यलाई आत्मसात गरी दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको अवधारणा अवलम्बन गरेको देखिन्छ। राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालयले पनि आ.व २०६१।६२ देखि निरन्तर रूपमा दाना र डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्दै आएको छ। यसै परिप्रेक्षमा दाना र डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गरको करिब २० वर्ष पूरा भइसकेको हुँदा यसले कर्मचारीहरूको कार्य सम्पादनमा पारेको प्रभाव र आर्थिक आम्दानीको विश्लेषण गरी आवश्यकता अनुसार अन्य सरकारी फार्महरूमा समेत यस किसिमको प्रणालीको अवलम्बन गर्न वाञ्छनीय देखिएकोले यो प्रतिवेदन सहयोगो सिद्ध हुन सक्छ।

१.६ अध्ययनको सीमितता

- ❖ कार्यक्रमको आर्थिक पक्ष एवं प्रभावकारिता विश्लेषणका लागि पर्याप्त तथ्याङ्क उपलब्ध नरहेको।
- ❖ दाना तथा डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीका विषयमा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा कम अध्ययन भएकाले अध्ययनका स्रोत-सामाग्रीहरू सीमित रहेको।

परिच्छेद-२ साहित्यको पुनरावलोकन

२.१. अन्तराष्ट्रिय परिवेश

दोहोरो मार्ग व्यवस्थापनको ईतिहास ई.स १९७८ मा चिनबाट "dual track economy" को अवधारणाबाट सुरु भएको देखिन्छ। दोहोरो मार्ग प्रणाली/Dual track systemपूर्व चिनमा कृषि बजारको व्यवस्था नभएको, कम कृषिजन्य उत्पादन तथा उत्पादकत्व र कृषकद्वारा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरू सरकारद्वारा खरिद गरिने र सोको मूल्य समेत सरकारबाट नै निर्धारण हुनेगरेको अवस्था थियो। उत्पादित वस्तुहरूको व्यवस्थापन, विक्रिवितरण, मूल्य निर्धारण निजी क्षेत्रको अधिकार भित्र नभई सरकारको स्वामित्वमा सिमित रहेको पाईन्छ। तर सन् १९७८ पश्चात चिनमा क्रमशःकृषि फार्महरूको बृद्धि भई कृषि उत्पादन समेत बढ्दै गयो, साथै ग्रामीण क्षेत्रहरूमा श्रम अतिशेष फर्महरू पनि विस्तार भयो। यो अनियोजित आर्थिक अवस्थाले सरकारलाई बजार नियमहरू खुकुलो बनाउन बाध्य बनायो र एक सहज संयन्त्र बनाउन सरकारले DTS (एक वस्तु दुई मूल्य/one good with two prices) अवधारणा सुरु गरेको ईतिहास छ। चिन सरकारबाट सरकार र निजी क्षेत्रलाई समानान्तररूपमा लगेमा मात्र समग्र चिनको आर्थिक विकास हुने मान्यताका साथ दोहोरो मार्ग प्रणालीको अवधारणा सुरु भएको देखिन्छ। यस प्रणाली अन्तर्गत कृषकहरूलाई कृषि उत्पादनका लागि सरकारबाट कृषि जमिन उपलब्ध गराउने र तोकिए बमोजिमको उत्पादन सरकारलाई उपलब्ध गराई बाकि कृषकले अन्य बजारमा विक्रि गर्न पाउने व्यवस्था रहेको थियो (Tang, 2021) । सन् १९९२ सम्म चिनमा मूल्य-समायोजित कृषि उत्पादनको बजार व्यापार ५ प्रतिशतबाट ४५% सम्म बढेको तथ्यांकले देखाएको छ।

दोहोरो मार्ग प्रणाली भन्नाले एक आर्थिक प्रणाली हो जसमा सरकारले अर्थतन्त्रका प्रमुख क्षेत्रहरूलाई नियन्त्रण गर्दछ र अर्थतन्त्रका केहि क्षेत्रहरू निजी क्षेत्रका लागि खुल्ला राख्दछ

(Naughton, 2007)। दोहोरो मार्ग प्रणालीको अवधारण विभिन्न देशहरूले अवलम्बन गरेको छ। चिन, थाईलेण्ड, दक्षिण अफ्रिका र नेपालमा समेत यस प्रणालीको अवलम्बन भएको पाईन्छ। यस अवधारणाले विभिन्न परिवेशमा (कृषि, शिक्षा) निजी क्षेत्रको विकासका लागि अवसरहरू खोलेको छ।

२.२. राष्ट्रिय परिवेश

२.२.१. नेपालमा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था

व्यवस्थापन एवं प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीद्वारा उच्च एवं दिगो आर्थिक वृद्धि हासिल गरी खाद्य सुरक्षा तथा गरिवि निवारणमा योगदान गर्न कृषि उत्पादन एवं उत्पादकत्व बढाउने र व्यवसायिक कृषि प्रणालीका आधारहरूको विकास गरी क्षेत्रीय र विश्व बजारसंग प्रतिस्पर्धा बढाउने उद्देश्यका साथ २०६१ सालमा नेपाल सरकारद्वारा " राष्ट्रिय कृषि नीति" स्वीकृत भएको थियो। राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१ को नीति "ख" / " व्यवसायिक र प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणाली विकास" अन्तर्गत बुदा नं २९ मा दोहोरो मार्ग प्रणाली/DTS सम्बन्धी व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ (राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१)। यस नीतिमा सरकारी फार्म/ केन्द्रहरूमा उपलब्ध श्रोत साधनलाई निर्धारित उद्देश्यमा असर नपर्ने गरी अधिकतम उपयोग गर्न व्यवसायमूलक कार्यक्रम समेतको दोहोरो मार्ग (Double Track System) व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ भन्ने विषय उल्लेख गरिएको छ।

यसै नीतिगत व्यवस्थाको परिपेक्षमा कृषकहरूलाई अनुकरणीय हुने गरी उपलब्ध श्रोत र साधनहरूको पूर्ण उपयोग गराई फार्म/केन्द्रहरूलाई व्यवसायमूलक बनाउने उद्देश्यले २०६० सालमा फार्म/केन्द्रहरूलाई दोहोरो मार्ग प्रणाली अन्तर्गत राखी संचालन गर्न "कृषि फार्म/केन्द्रहरूको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम संचालन कोष सम्बन्धी कार्यविधि, २०६०" कर््यान्वयन गरिएको छ (कृषि फार्म/केन्द्रहरूको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम संचालन कोष सम्बन्धी कार्यविधि, २०६०)। यस कार्यविधिमा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापनका

लागि कोषको व्यवस्था, समिति गठन र दोहोरो प्रणाली मार्फत आर्जित आयको विभाना जस्ता विषयहरू उल्लेख गरिएको छ।

२.२.२. नेपालको सन्दर्भमा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली के हो ?

दोहोरी मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली भन्नाले सरकारी फार्म/केन्द्रहरूले व्यवस्थापन गर्ने अतिरिक्त कार्यक्रम व्यवस्थापन प्रणाली हो। व्यवसायिक सरहका र सरकारी कार्यक्रममा समावेश नभएका फार्म/केन्द्र भित्रका कार्यक्रमहरू अतिरिक्त कार्यक्रम भित्र पर्दछन् (कृषि फार्म/केन्द्रहरूको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम संचालन कोष सम्बन्धी कार्यविधि, २०६०)।

फार्ममा उत्पादन भएका तर स्वीकृत कार्यक्रम अथवा फार्मका उद्देश्य बाहेका अतिरिक्त उत्पादित वस्तुहरूको व्यवस्थापन गरी फार्मलाई नै व्यवसायमूलक बनाउने प्रणालीलाई दोहोरो मार्ग प्रणाली भनिन्छ।

२.२.३. नेपालमा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको कार्यान्वयको अवस्था

कृषि विकासका कार्यक्रमहरूलाई सेवा टेवा पुर्याउने उद्देश्यले हाल विभिन्न सरकारी फार्म तथा केन्द्रहरू संचालनमा छन्। तर नेपाल सरकार/प्रदेश सरकारबाट प्राप्त सिमित बजेटबाट यस्ता अधिकांश फार्महरूलाई पूर्ण क्षमतामा संचालन गर्न सकिएको छैन। सो सन्दर्भमा केहि फार्म र केन्द्रहरूलाई नेपाल सरकारले उद्देश्य अनुरूप किटान गरेको कार्यक्रम यथावत संचालन गर्नुका साथै फार्म/केन्द्रहरूको भौतिक क्षमतालाघ पूर्ण उपयोगमा ल्याउनका लागि उपयुक्त व्यवसायिक रूपका अतिरिक्त कार्यक्रमहरू पनि संचालन गर्न ३ वटा कृषि फार्म केन्द्रहरूलाई दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली अन्तर्गत राखि संचालन गर्ने र फार्ममा यसरी व्यवस्थित गरिने अतिरिक्त कार्यक्रम संचालनको लागि आवश्यक पर्ने निश्चित रकम छ वर्ष भित्र फिर्ता हुने गरी एक पटकलाई Seed Money को रूपमा प्रदान गर्ने निर्णानुसार सर्लाही नवलपुर स्थित बागवानी केन्द्र मकवानपुर हेटौँडाको मत्स्य विकास केन्द्र र पोखराको पशु विकास फार्म (हाल राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय) मा कार्यान्वयन गर्ने

लक्ष्य लिएको पाईन्छ (कृषि फार्म/केन्द्रहरुको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम संचालन कोष सम्बन्धी कार्यविधि, २०६०)। वर्तमान अवस्थामा यस प्रणाली राष्ट्रिय पशु प्रजनन् केन्द्र, लामपाटन, पोखरामा मात्र अवलम्बन गरिएको छ। राष्ट्रिय पशु प्रजनन् कार्यालय पोखरामा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली अन्तर्गत दुईवटा वस्तुलाई समावेश गरिएको छ। दाना र डेरिको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली हाल संचालनमा रहेको छ (Annual Technical Report, 2079/80).

२.२.४. राष्ट्रिय पशु प्रजनन् कार्यालय, पोखरामा दाना र डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको विकास क्रम

राष्ट्रिय पशु प्रजनन् कार्यालय, पोखरामा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको ईतिहास बि.स. २०६१ साल बाट सुरु भएको देखिन्छ । बि.स २०६१ मा सो प्रणाली संचालनका लागि नेपाल सरकारबाट रु २५००,००० (पच्चीस लाख) बिउ पुजी रकम उपलब्ध गराईएको थियो। स्वीकृत कार्यविधीका अनुसार फार्म व्यवस्थापनले फार्म निर्देशन समितिको स्वीकृतिमा नियमित फार्म गतिविधिलाई पूरक हुने कुनै पनि अतिरिक्त गतिविधि सुरु गर्न, नाफा कमाउन र कर्मचारी सदस्यहरु बीच बोनस (कुल खुद नाफाको ३०% मात्र) वितरण गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखरामा तत्कालीन समयमा Buffalo bull calf fattening and Animal feed production गरि दुईवटा क्षेत्रमा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली सुरु गरेको थियो तर Buffalo bull calf fattening मा दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली निरन्तरता पाउन सकेन। हाल दाना (Animal feed production) र डेरी (dairy sector) मा यस प्रणाली अवलम्बन गरिएको छ (Annual Technical Report, 2078/79)। राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय पोखराको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापनतर्फका क्रियाकलापहरु यस प्रकार छन्

- पोखरा मोडल डेरी
- दाना उत्पादन तथा वितरण

१. पोखरा मोडल डेरी:

बि.स २०६४/६५ मा FAO/TCP/NEP/3103(D) को सहयोगमा विभिन्न डेरी संग सम्बन्धित विषयमा सहभागीहरुलाई प्रशिक्षणहरु प्रदान गर्ने उद्देश्यले ५०० लि क्षमताको सामान्य दुध प्रशोधन केन्द्र (पोखरा मोडल डेरी) को स्थापना गरिएको थियो। हाल दोहोरो मार्ग प्रणाली अन्तर्गत यस मोडल डेरीले फार्ममा उत्पादित गाई/भैसीको दुध(byproduct) बिक्रि विरतण गर्दै आएको छ।

२. दाना उत्पादन तथा वितरण

दोहोरो मार्गअन्तर्गत रहेको फार्मले ०६१/६२ मा दोहोरो मार्गको स्थापना भएदेखि नै पशु दाना उत्पादन गर्दै आएको छ। लगभग ४०० मेट्रिक टन पशु दाना उत्पादन गर्दै आएको छ। उत्पादित कूल दाना मध्ये करिव ९५% दाना फार्ममै खपत हुन्छ भने करिव १% दाना बाहिर खपत हुने गरेको छ। यस प्रणाली अन्तर्गत कार्यालयले गत आ.व मा मात्रै ४४९००० के.जी दाना उत्पादन गरेको तथ्यांक कार्यालयको वार्षिक प्राविधिक पुस्तिकामा उल्लेख गरिएको पाईन्छ।

परिच्छेद- ३ अध्ययन विधि

३.१. स्थान

राष्ट्रिय पशु प्रजनन् कार्यालय, पोखरा (पशु आहारा उत्पादन शाखा)।

चित्र नं १. अध्ययन स्थान

३.२. अध्ययन अवलोकन अवधि

मिति २०८० पौष २६ गते देखि २०८० पौष २९ गते सम्म।

३.३. अध्ययन विधि

गुणात्मक अध्ययन (Qualitative Study)

३.४. प्रतिवेदन तयारी विधि/ तथ्याङ्कको श्रोत

- पश्चावली तयारी र अन्तरवार्ता

प्रतिवेदन तयारीका लागि पश्चहरू तयार गरी अध्ययनस्थलमा सम्बन्धित शाखा प्रमुखहरूसंग अन्तरवार्ता लिई आवश्यक सूचनाहरू संकलन गरिएको।

- राष्ट्रिय पशु प्रजनन् कार्यालयबाट प्रकाशित वार्षिक पुस्तिका तथा अन्य प्रकाशनहरुको अध्ययन।
- कार्यालयको website को अध्ययन/सूचना संकलन।

३.५. समय तालिका

कृयापलकलाप	पौष २५	पौष २६	पौष २७	पौष २८	पौष २९	माघ १	माघ २	माघ ३
पश्चावली तयारी								
अधस्थल अवलोकन/ भ्रमण								
अन्तर्वार्ता/ छलफल								
प्रतिवेदन तयारी								

३.६. तथ्यांक विश्लेषण

- गुणात्मक विश्लेषण
- Microsoft Excel Worksheet

परिच्छेद-४ विश्लेषण

४.१ राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखरामा संचालित दाना र डेरिको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको लेखाजोखा

क. सबल पक्षहरू (STRENGTH)

१. ताजा दानाको उपलब्धता
२. कुनै किसिमको अखाद्य वस्तुको मिसावट नभएको (No urea adulteration)
३. जैविक सुरक्षाको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण (अन्य ठाउवाट दाना ल्याउदा गाडि संगसंगै संक्रमण आउने सक्ने जोखिम न्युनिकरण)
४. कम खर्चमा गुणस्तरिय दाना तयार
५. लामो भण्डारण तथा टक्सिसिटी जस्ता समस्याहरूवाट मुक्त
६. जनशक्तिको सुनिश्चितता
७. बजारको सुनिश्चितता
८. श्रोत तथा साधनहरूको सहज उपलब्धता

ख. सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू (WEAKNESS)

१. दाना वनाउनका लागि चाहिने कच्चा पदार्थको खरिद सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावली अनुसार गर्नुपर्दा कम मूल्यमा उच्च गुणस्तरको कच्चापदार्थ पाउन मुस्किल।
२. कच्चा पदार्थहरूको मूल्य समय अनुसार फरक पर्ने भएकोले एउटै मूल्यमा सोहि गुणस्तरको कच्चा पदार्थ वर्ष भरी उपलब्ध गराउन कठिनाई।
३. कुल मुनाफाको ३० प्रतिशत मात्र वोनसले उत्प्रेरणा कम भएको।

ग. सम्भावनाहरू (OPPORTUNITIES)

१. नियमित काममा असर नपर्ने गरी थप मात्रामा दाना उत्पादन गरी फार्म बाहिर पनि विक्री वितरण गरी थप मुनाफा आर्जन गर्न सकिने।
२. दाना बनाउन थप आधुनिक यान्त्रिककरणको प्रयोग गरी कम मानिसको प्रयोग गरी बढि प्रतिफल लिन सकिने।
३. फार्मको अधिनमा रहेको प्रचुर जमिन (१५० विघा) मध्ये आवश्यकता अनुसार मकै, भटमासको खेति गरी कच्चा पदार्थको परनिर्भरतालाई कम गर्न सकिने।
४. बुल मदरको संख्या बृद्धि गरी दूध उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने।
५. रोजगारीको अवसर सृजना हुने।

घ. चुनौतीहरू (THREATS)

१. फार्मका स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा असर पर्न सक्ने।
२. प्रदेश सरकारबाट अतिक्रमणको प्रयास।

४.२. तथ्यांक विश्लेषण

४.२.१. दोहोरो मार्ग प्रणाली मार्फत दुध तथा दानाको उत्पादन र आम्दानीको यथार्थ (आ.व ०७८/०७९ र ०७९/०८०) र प्रस्तावित (०८०/०८१) विवरण

कार्यालयले आ. व. ०७८/७९ र ०७९/०८० मा दोहोरो मार्ग प्रणाली अन्तर्गत क्रमश ४२३००० के जी र ४४९००० के जी दाना उत्पादन गरि रु २३७००४९५/- र रु २७६६३०००/- आम्दानी गरेको कार्यालयको वार्षिक प्राविधिक पुस्तिकाकम उल्लेख भएको छ साथै डेरी तर्फ आ.व. २०७९/८० मा मात्रै १५९२९६ लि दुध उत्पादन गरेको छ (तालिका नं १)

।

तालिका नं १. दुध तथा दानाको उत्पादन , आम्दानी र खर्चको यथार्थ विवरण

विवरण	आ.व. २०७८/७९	आ.व. २०७९/८०
दाना उत्पादन (केजी)	४२३०००	४४९०००
दुध उत्पादन (ली)	१११४७७	१५१२१६
दाना बिक्रि (आम्दानी रु)	२३७००४९५	२७६६३०००
दुध प्रसोधन तथा बिक्रि (आम्दानी रु)	१०२३३०५०	१३७६६६१५
वोरा तथा अन्य बिक्रि (आम्दानी रु)	८३६३५	६३०६०
कुल जम्मा आम्दानी रु	३४०१७१८०	४१४९२६७५
कुल खर्च डेरी रु	९६५३३९५	१२२८०६५७
कुल खर्च दाना रु	२११८१९१९	२७४९३६६३
कुल जम्मा खर्च रु	३०८३५३१४	३९७७४३२०
खुद नाफा	३१८१८६६	१७१८३५५
औषत लाभांस (३० प्रतिशत)	९५४५६०	५१५५०७

(श्रोत: आ.व. २०८०/८१ को प्रस्तावित दोहोरो मार्ग ब्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम बजेट, राष्ट्रिय पशु प्रजनन् कार्यालय, पोखरा)

कार्यालयले आ. व. ०८०/०८१ मा दोहोरो मार्ग प्रणाली अन्तर्गत ४६०७२६ के जी दाना उत्पादन गरि रु २८५६५०००/- आम्दानी गर्ने लक्ष्य यस अध्ययनले देखाएको छ। साथै डेरी तर्फ आ.व. ०८०/८१ मा मात्रै १८१३१९ लि दुध उत्पादन गर्ने लक्ष्य लिएको छ (तालिका नं २) ।

तालिका नं २. दुध तथा दानाको उत्पादन , आम्दानी र खर्चको प्रस्तावित विवरण

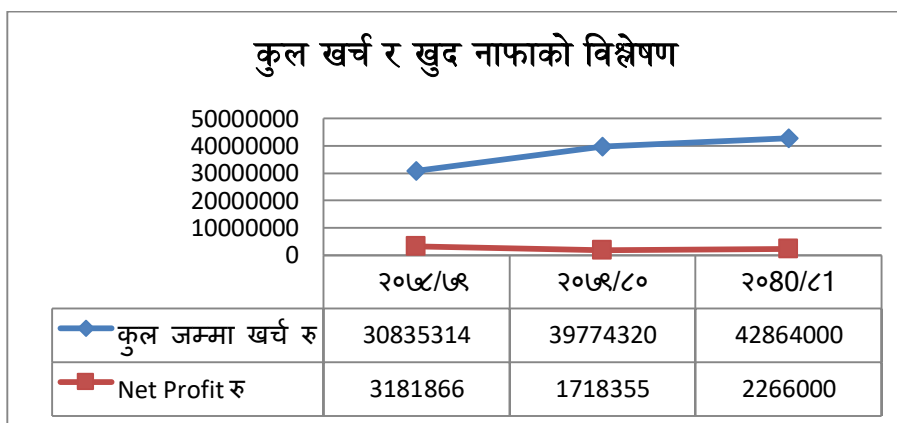
विवरण	आ.व. २०८०/८१
दाना उत्पादन (केजी)	४६०७२६
दुध उत्पादन (ली)	१८१३१९
दाना बिक्रि (आम्दानी रु)	२८५६५०००
दुध प्रसोधन तथा बिक्रि (आम्दानी रु)	१६५०००००
वोरा तथा अन्य बिक्रि (आम्दानी रु)	६५०००
कुल जम्मा आम्दानी रु	४५१३००००
कुल खर्च डेरी रु	१५२७७०००
कुल खर्च दाना रु	२७५८७०००
कुल जम्मा खर्च रु	४२८६४०००
खुद नाफाँ	२२६६०००
औषत लाभांस (३० प्रतिशत)	६७९८००

(श्रोत: आ.व. २०८०/८१ को प्रस्तावित दोहोरो मार्ग ब्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम बजेट, राष्ट्रिय पशु प्रजनन् कार्यालय, पोखरा)

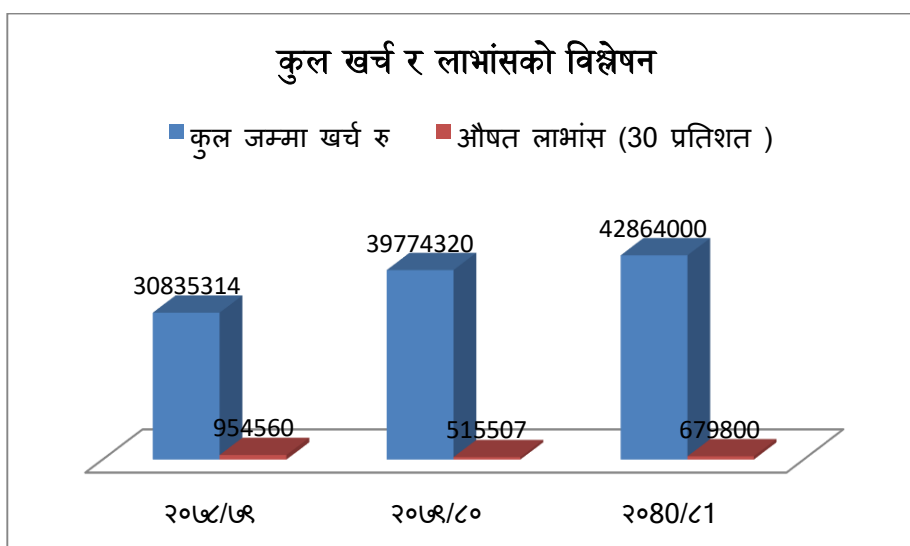
४.२.२. दोहोरो मार्ग प्रणाली मार्फत दुध तथा दानाको उत्पादन तथा बिक्रि वितरणबाट हुने कुल खर्च र खुद नाफाकोको विश्लेषण

दोहोरो मार्ग प्रणाली मार्फत दुध तथा दानाको उत्पादन तथा बिक्रि वितरणबाट हुने कुल खर्च र खुद नाफाकोको विश्लेषण गर्दा बिगत दुई वर्षमा खर्च बढेपनी खुद नाफा घटेको देखिन्छ (चित्र नं २)। प्राप्त तथ्यांकको विश्लेषण गर्दा कुल खर्च र खुद नाफाबिचको ऋणान्तमक अन्तरसम्बन्ध -०.८१ रहेको छ (correlation coeff. = - 0.81)।

यसअर्थमा यस प्रणाली कार्यरत कर्मचारीहरूले पाउने खुद नाफाको ३०% लाभांश पनि घट्टै गएको देखिन्छ (चित्र नं ३)।

चित्र नं २. कुल खर्च र खुद नाफाको विश्लेषण

चित्र नं ३. कुल खर्च र लाभांसको विश्लेषण

परिच्छेद- ५ निष्कर्ष तथा सुझावहरू

दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली फार्म/केन्द्रहरूको लागि किटान गरिएका कार्य विवरण बाहेक अतिरिक्त कार्यक्रमका रूपमा सञ्चालन गरिने प्रणाली हो। हाल सञ्चालनमा रहेका फार्म/केन्द्रहरूलाई पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन गर्न नसकिएको सन्दर्भमा तहाँको पूर्वाधार विकास र मर्मत सम्भार गरी कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमताको पूर्ण उपयोग गरी फार्म/केन्द्रहरूबाट अधिकतम प्रतिफल लिन यो प्रणाली सहायक सिद्ध हुन सक्छ। कर्मचारीहरूले अतिरिक्त कार्यक्रमका माध्यमबाट प्रोत्साहन रकम हासिल गरी आफ्नो कार्य सम्पादनलाई थप प्रभावकारी बनाउन उत्प्रेरणा मिल्ने सम्भावना एकातिर छ भने अर्को तिर व्यवस्थापकीय कमजोरी एवं थप कार्य बोझका कारण ती फार्महरूबाट नियमित रूपमा प्रवाह हुने सेवा प्रभावित हुने सम्भावना पनि रहन्छ। तसर्थ, राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखरामा हाल सञ्चालनमा रहेको दाना र डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाई अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न देहायानुसारका सुझावहरू सहयोगी हुन सक्छ।

- ❖ दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीलाई कार्यालयको नियमित कामकाज प्रभावित नहुने गरी सञ्चालन गर्नु पर्ने।
- ❖ तुलनात्मक रूपमा कम उत्पादन दिईरहेका पशुहरूलाई बढी उत्पादन दिने पशुहरूले प्रतिस्थापन गरी दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत उत्पादन हुँदै आएको दूध र दानाको परिमाण बढाउनुपर्ने।
- ❖ दूध र दानाको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन भईरहेकोमा यस बाहेकका अन्य उप-उत्पादनहरू (पशुको मल, अण्डा आदि) लाई यस प्रणालीमा समावेश गर्न नसकिने विषयमा अध्ययन विश्लेषण गर्नुपर्ने।

- ❖ दानाको कच्चा पदार्थ हाल आयात गरिरहनु परेको सन्दर्भमा कार्यालयमा उपलब्ध जमिनमा मकै, भटमास आदिको खेती गरी उत्पादन लागत घटाउनु पर्ने।
- ❖ यस प्रणाली अन्तर्गत हाल कच्चा दूध मात्र विक्री वितरण हुँदै आएकोमा दुग्ध विविधिकरणमा जोड दिनुपर्ने।

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

Annual Technical Report, 2079/80. Nepal Livestock Breeding Office. Retrieved from:
<http://nlbo.gov.np/home>.

Annual Technical Report, 2079/80. Nepal Livestock Breeding Office. Retrieved from:
<http://nlbo.gov.np/home>.

Barry Naughton, "The Chinese Economy" (MIT Press, 2007).

Tang, Rongsheng & Tang, Yang, 2022. "Market formation in China from 1978," Regional Science and Urban Economics, Elsevier, vol. 95(C).

राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१. Retrieved from: <https://www.opmcm.gov.np/>.

कृषि फार्म/केन्द्रहरुको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम संचालन कोष सम्बन्धी कार्यविधि, २०६०. Retrieved from: <https://cfpcc.gov.np/>.

अनुसूचीहरू

अनुसूची - १

दाना र डेरीको दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी अध्ययनका लागि तयार गरिएको प्रश्नावली नमूना

उत्तरदाताको नाम:

पद:

फोन नं.:

शाखा:

दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको ईतिहास:

दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणालीको नीतिगत व्यवस्था:

वर्तमान अवस्था (उत्पादन, आम्दानी, खर्च आदि):

दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली संचालनका क्रममा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरू:

सबल पक्षहरू:

कर्मचारी परिचालन:

कच्चा पदार्थको सुनिश्चितता:

मूल्य निर्धारण विधि:

अन्य:

अनुसूची - २

राष्ट्रीय पशु प्रजनन कार्यालय, पोखरा

आ.व. २०८०/८१ को प्रस्तावित दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रम बजेट

क्र.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	खर्च शीर्षक	इकाई	वार्षिक लक्ष्य		पहिलो त्रैमासिक		दोस्रो त्रैमासिक		तेस्रो त्रैमासिक		चौथो त्रैमासिक	
				परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट
१	फार्म निर्देशन समितिको बैठक भत्ता	२११३४	पटक	२	२००००	१	१००००					१	१००००
२	दोहोरो मार्ग व्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रममा प्रत्यक्ष खटिएका कर्मचारीको मासिक खाजा खर्च रकम रु. २५०० र दूध ढुवानी गर्ने २ जना ज्यामिको मासिक रु. १२५० का दरले	२११३९	महिना	१२	१८००००.	३	४५०००.	३	४५०००.	३	४५०००.	३	४५०००.

३	डेरीमा रहेका मेसिनहरूको नियमित मर्मत संभार	२२२२१	महिना	१२	२५००००	३	६२५००	३	६२५००	३	६२५००	३	६२५००
४	जेनेरेटरका लागी ईन्धन	२२३१४	महिना	१२	५००००	३	१२०००	३	१२०००	३	१३०००	३	१३०००
५	दूध प्याकिङ गर्ने प्लाष्टिक तथा अन्य सामान खरिद	२२५२१	महिना	१२	६०००००.	३	१५००००.	३	१५००००.	३	१५००००.	३	१५००००.
६	एक (१) जना मजदुरको वार्षिक ज्याला	२२५२१	महिना	१२	३२००००.	३	८००००	३	८००००	३	८००००	३	८००००
७	जैविक सुरक्षा तथा सरसफाइ जन्य सामग्रीहरू खरिद	२२५२१	पटक	२	७५०००.	१	५००००					१	२५०००
८	गाईभैसी शाखावाट कच्चा दूध खरिद	२२५२१	महिना	१२	१३००००००.	३	३२५००००	३	३२५००००	३	३२५००००	३	३२५००००
९	विविध मसलन्द खर्च	२२७११	पटक	४	३२०००.	१	८०००	३	८०००	३	८०००	३	८०००
कार्यक्रमको जम्मा:					१४५२७०००.		३६६७५००.		३६०७५००.		३६०८५००.		३६४३५००.

पोखरा मोडल

डेरी तर्फ (मर्मत
संभार कोष)

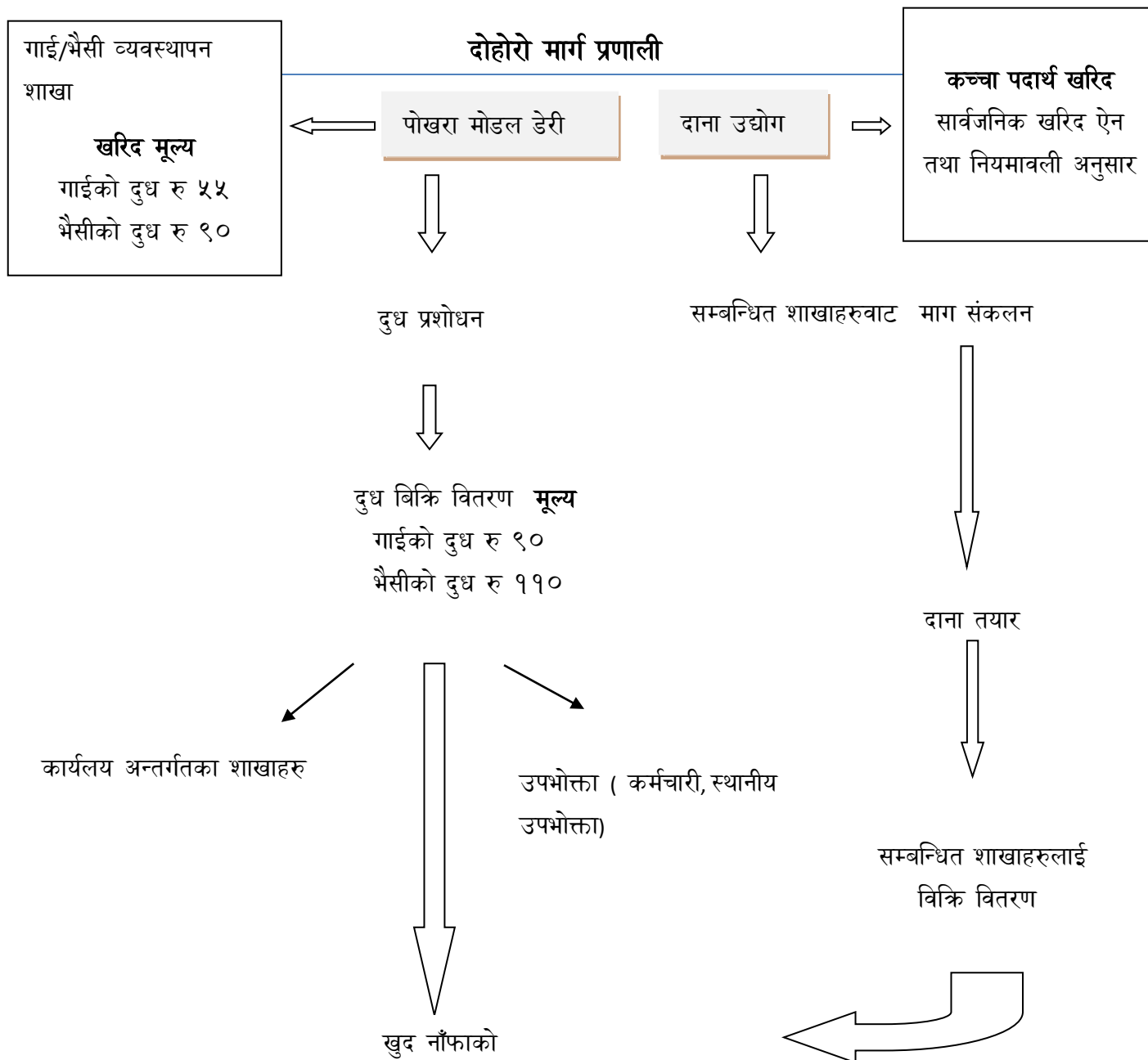
	डेरीमा चिलिड भ्याट खरिद		पटक	१	५०००००.			१.	५०००००.				
	डाटा रेकडिडको लागी १ वटा ल्यापटप सेट खरिद	३११२२	पटक	१	१५००००.	१.	१५००००.						
	आइस क्रिम फ्रिजर तथा अन्य उपकरण मर्मत		पटक	१	१०००००.				१.	१०००००.			
	जम्मा				७५००००.								
	कूल जम्मा				१५२७७०००.		३६६७५००.		४१०७५००.		३७०८५००.		३६४३५००.
१	फार्म निर्देशक समितिको बैठक भत्ता	२११३४	पटक	२	२००००	१	१००००					१	१००००
२	दोहोरो मार्ग ब्यवस्थापन प्रणाली तथा अतिरिक्त कार्यक्रममा प्रत्यक्ष खटिएका कर्मचारीको	२११३९	महिना	१२	१८००००.	३	४५०००.	३	४५०००.	३	४५०००.	३	४५०००.

	मासिक खाजा खर्च रकम रु. २५०० र दाना ढुवानी गर्ने २ जना ज्यामिको मासिक रु. १२५० का दरले												
३	विद्युतिय सामान, मोटर मर्मत तथा बेल्ट खरिद	२२२२१	महिना	१२	२५००००	३	६२५००	३	६२५००	३	६२५००	३	६२५००
४	जेनेरेटरका लागी ईन्धन	२२३१४	महिना	१२	१०००००	३	२५०००	३	२५०००	३	२५०००	३	२५०००
५	प्याकिङ्ग बोरा, क्रेट तथा चिक्स बक्स खरिद तथा अन्य कार्यालय सामान	२२५२१	महिना	१२	५०००००.	३	१२५०००.	३	१२५०००.	३	१२५०००.	३	१२५०००.
६	मिनेरल मिक्सर, टक्सिन वाइन्डर, प्रिवायोटिक, प्रोवायोटिक तथा अन्य रियजेण्टहरू	२२५२१	पटक	२	२००००००.	१	१००००००					१	१००००००

	खरिद												
७	जैविक सुरक्षा तथा सरसफाइ जन्य सामग्रीहरू खरिद	२२५२१	पटक	२	७५०००.	१	५००००					१	२५०००
८	एक (१) जना मजदुरको वार्षिक ज्याला	२२५२१	महिना	१२	२८००००.	३	४५०००	३	४५०००	३	४५०००	३	४५०००
९	मकै, पिना, ढुटो लगायतका कच्चा पदार्थ खरिद	२२५२२	महिना	१२	२४००००००.	३	६००००००	३	६००००००	३	६००००००	३	६००००००
१०	विविध मसलन्द खर्च	२२७११	पटक	४	३२०००.	१	८०००	३	८०००	३	८०००	३	८०००
	कार्यक्रमको जम्मा:				२७४३७०००.		७३७०५००.		६३१०५००.		६३१०५००.		७३४५५००.
	दाना उद्योग तर्फ (मर्मत संभार कोष)												
	डाटा रेकडिडको लागी १ वटा ल्यापटप सेट खरिद	३११२२	पटक	१	१५००००.	१	१५००००						

	जम्मा			१५००००.		१५००००.						
	कूल जम्मा			२७५८७०००.		७५२०५००.		६३१०५००.		६३१०५००.		७३४५५००.

अनसूची - ३

- १५% नेपाल सरकारको सर्वसंचित कोषमा दाखिला
- २५% कार्य संचालन कोषमा दाखिला
- ३०% फार्मको मर्मत सम्भार र स्टक सट्टा
- ३० % कर्मचारीहरुलाई प्रोत्साहन

अनुसूची - ४

अध्ययन अवलोकनका क्रममा लिईएका तस्वीरहरु

